



Aliona GRATI

Director de proiect și redactor-șef *Dialogica*. Doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar. Domenii de preocupare: critică, istorie și teorie literară, studii culturale. Cărți publicate: *Magda Isanos. Eseu despre structura imaginarului*, Chișinău: Prut, 2004; *Romanul ca lume postBABELică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie și carnavalesc*, Chișinău: Gunivas, 2009; *Dicționar de teorie literară. 1001 de concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar*, Chișinău: Arc, 2018 etc.



Maria PILCHIN

Directorul Bibliotecii Centrale, Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu”. Domenii de preocupare: critică și istorie literară, eseu, studii culturale, marketing cultural, jurnalism socio-cultural, social media marketing. Volume publicate: *Poezie, Eros și Putere (eseuri literare)*, Chișinău: Prut, 2017; *Realități poetice în zigzag (critică literară)*, Iași: Junimea, 2017; *De mână cu Marele Joker. Eseuri literare*, Chișinău: Prut, 2013 etc.

CRITICUL LITERAR PRINTRE CĂRȚILE DE POEZIE

Dedicăm acest număr Poeziei. Dialogul nostru are, prin urmare, rolul de a iniția discursurile despre acest gen literar în spațiul revistei și în afara acesteia, eventual în cel al bibliotecii. Pornim prin a ne împărtăși principiile, modelele de critică, instrumentele de lucru pe care le-am utilizat, eu și partenera mea de dialog, Maria Pilchin, în practica de analiză a fenomenului poetic actual, generat atât în paginile revistelor, cât și în activitatea editorială. Ce este poezia; cum recunoaște criticul poezia autentică în noianul de tipărituri care invadează piața încontinuu cu producții eterogene; ce criterii folosește când evaluează primele texte lirice ale unor poeți tineri; cum distinge valoarea autentică și durabilă de ceea ce reprezintă doar aparență perisabilă; ce își dorește de la poezia nouă și care sunt dato-

riile activității lui de critic de întâmpinare – sunt câteva aspecte pe care le vom viza.

AG: Întenționând să dea o definiție poeziei în *Prelegeri despre artă și literatura frumoasă*, August Wilhelm Schlegel și-a adus în susținere o poveste antică cu valoare de apoteogmă. Se zice că atunci când domnitorul Siracuzei l-a întrebat pe poetul Simonide ce este divinitatea, acela i-a cerut răgaz să se gândească. După trecerea termenului, a mai cerut două zile, apoi încă trei zile și așa mai departe, până când în cele din urmă, domnitorul insistând să capete o explicație reală, Simonide a venit cu un răspuns cât se poate de evaziv: problema i se părea cu atât mai neclară, cu cât reflecta mai mult la ea. De fapt, Simonide a lăsat să se înțeleagă că divinitatea este un gând

nelimitat, o idee. Iată că și Schlegel era înclinat să răspundă la fel la întrebarea *Ce e poezia?* După părerea mentorului spiritual al școlii romantice de la Jena, poezia este un gen eminent și original, tot ce este mai omniprezent și mai atot-pătrunzător, haos frumos, mitologie, limbă a zeilor, limbă maternă a omenirii, poezie a poeziei, poem niciodată desăvârșit etc. Adică poezia nu acceptă formule finite. Din fericire, nu a fost inventată o formulă teoretică în stare să exprime plenar natura poeziei de la Homer până astăzi.

Cum poezia nu se poate lăsa definită exhaustiv, tot astfel îi este dificil unui critic literar, oricui în fond, să explice cu exactitate matematică indicatorii care asigură unui text calitatea de poezie. Ce este poezia și mai ales cum trebuie să fie expresia valorizării ei sunt întrebări dintr-un chestionar fundamental, la care nu se poate răspunde cu simplitate, în orice caz, nu în limitele unei discuții. S-a vorbit mult despre faptul că poezia nu poate primi vreo definiție. Orice încercare cu astfel de veleități va fi pândită iremediabil de pericolele căderii în desuetudine, diletantism sau pedanterie, căci niciuna nu va reuși să acopere întreaga complexitate și diversitate a textelor și fenomenelor reunite sub acest nume. Normativitatea ar fi tocmai contrară logicii poeziei, căci creația este un fenomen spontan, fantezia creatoare e inepuizabilă, iar interpretările nu pot fi decât temporare, limitate, mereu insuficiente. Cu atât mai mult că „Poetii înșiși nu știu ce este poezia și excelează în definiții de tip extravagant”, scria G. Călinescu cu referire la poetii avangardei în studiul său *Principii de estetică*, ajungând la concluzia că poezia nu se poate defini, ci numai descrie. În schimb, cu toții avem, susținea criticul, mai mult sau mai puțin dezvoltat, *simțul pentru poezie*, care este o parte a tendinței spiritului uman pentru absolut și frumos. Prin anchetarea spiritelor cele mai alese ale umanității se poate ajunge la stabilirea unor

pseudo-norme orientative, cu care vom urmări „să aflăm nu *ce este poezia*, ci *cum este poezia*”.

Pentru a discerne poezia de non-poezie, criticul literar trebuie să fie înzestrat cu simț estetic. Gustul sau simțul estetic se bazează pe anumite înclinații înăscute, dar presupune și cultivare. Vocația critică este tot atât de obligatorie ca inteligența. Conceptul de *simț critic* aparține lui M. Dragomirescu, fiind un înlocuitor al celui de *gust estetic*, considerat de teoretician vetust și imprecis la acea vreme. M. Dragomirescu îi dădea înțelegerea de un nou simț pe lângă cele obișnuite, prin care am evalua „obiectiv” o operă de artă. În eseul său *Bunul-simț ca paradox*, Alexandru Paleologu venea să completeze ideea simțului pentru poezie, impunând conceptul de *bunul-simț*, care întrunea la el mai multe virtuți ale criticului literar, precum rațiunea, luciditatea, moderația, consecvența și înțelepciunea. Bunul-simț îngemăna semnificații morale, filosofice și estetice și era considerat o tehnică de lucru și de cunoaștere a criticului literar. La rândul său, în *Poezie și modă poetică*, Ștefan Augustin Doinaș menționează că, spre deosebire de cititorul comun, simțul unui critic literar este ghidat de niște principii de estetică atunci când distinge valoarea autentică de producțiile mimetice și aservite unei mode poetice. Din considerațiile teoretice și analiza textelor poetice se va degaja arta poetică. Acestea sunt doar câteva repere teoretice ale unor maeștri cu autoritate maximă, care au pus în discuție instrumentele metodologice ale unui critic de poezie, lista completă a lor este enormă.

Faptul că un critic literar, spre deosebire de cititorul degustător de savori poetice, este dator să frecventeze studiul literaturii, chiar dacă posedă un talent înăscut, nu mai trebuie demonstrat. Domeniile teoriei și criticii literare își justifică existența prin rolul lor de a întreține vii discuțiile despre principiile și criteriile axiologice, pe care tind să le clarifice încontinuu, ali-

mentându-le din procesul general al studiilor literare. La ora actuală se cunosc o multitudine de perspective și soluții de interpretare „științifică” a textului literar care vin în ajutorul criticului, încât o lectură după principiile strict personale, fără conștiință epistemologică și cultură generală, aproape că nu mai este posibilă. Criticul trebuie să fie îmbibat de cultura cărții, erudiția nu poate lipsi într-un comentariu critic considerat de calitate. Critica *de profunzime, geometria și finețea* analizelor, adaugă judicios Mircea Martin, sunt de asemenea apanajul marilor critici, care servesc drept modele.

MP: Ce este poezia? Cum măsurăm valoarea poeziei? Prin forța ei de a transmite un univers intim (mai ales la debut), o epocă și un spațiu uman (în cărțile care urmează); printr-un magnetism care surprinde și captează la orice etapă a creației. De reperat este o anumită responsabilitate auctorială pentru imaginile și ideile propuse cititorului, dar și pentru simțul structural aplicat textelor sale. Poetul nu trebuie să caute să placă, să flateze cu orice preț. Iar un critic de poezie e, în primul rând, un specialist al abstracțiunii, al limbajului abstract. Wilhelm Dilthey insistă în *Trăire și poezie* pe faptul că „la temelia creației poetice stă deci trăirea personală, înțelegerea unor realități străine, lărgirea și adâncirea experienței prin idei”. Criticul trebuie să poată, în spatele acelei abstracțiuni, să întrezărească toate acestea. Să le deducă, să le formuleze și să le împărtășească unui public interesat sau potențial.

Mereu e nevoie de intuiție, de simțire în poezie, cu atât mai mult în critica poeziei. Intuiția îl va ajuta pe critic să scoată în evidență incoerențele voite ale poeziei în dimensiunea ei sentimentală, în zonele simțirii umane. Intuiția completată de o bună cunoaștere teoretică a proceselor literare va încununa din plin interpretarea. Într-un secol al școlarizării generale,

nu consider „conceptele filosofice” drept „intuitive poetului” (Benedetto Croce, *Poezia*), dar voi fi de acord cu teza lui Croce că e timpul ca procesul poetic să iasă din sfera intuitivă pură. Un exod definitiv însă nu va avea loc niciodată. Receptarea unui poem poate fi senzorială, adică estetică, și emotivă, adică poetică, consideră Guido Morpurgo Tagliabue, însă cu precizarea că niciodată într-o formă pură. Sentimentul și intuiția nu vor fi excluse niciodată, căci ele sunt matricea poeziei, „poeticitatea unei poezii constă într-un mod coerent al sentimentului și într-o intuiție eficientă” (Alonso Amado, *Materie și formă în poezie*). Criticul va ști însă să transforme aceste stări ale eului într-o interpretare în care să opereze cu un instrumentar rațional.

AG: Uneori, la orele de perfecționare a cadrelor didactice, sunt întrebată de profesorii de literatură care e totuși prima acțiune în procesul de analiză a textului literar. Întrebarea, ușor naivă pentru niște cadre cu experiență la clasă de ani de zile, se explică prin faptul că, la ora actuală, acestora li se recomandă o puzderie de ghiduri didactice cu un amalgam de informații și instrucțiuni care pot deruta de bună seamă. De vreme ce considerați literatura o artă, porniți de la întrebarea: *Ce ați simțit la lectură?*, le răspund. Atâta doar că răspunsurile ar trebui să aibă limbajul categoriilor estetice, iar „alfabetul” numelor pe care le poartă aceste simțuri trebuie învățat și nuanțat: *frumos, urât, estetic, poetic, grotesc, sublim, grațios, plastic, muzical, miniatral, monumental etc.*

Teoreticienii au elaborat niște algoritmi de identificare a omului lirei. Urmându-i, un bun critic literar va avea un simț destul de dezvoltat pentru a recunoaște vibrația axiologică a unui text, a unei colecții de texte și va identifica acel sâmbure particular care îl face remarcabil pe un poet. El va formula legile de care este guverna-

tă opera și va decela substanța lirică, care e un amestec inextricabil de talent, cultură poetică, ideatică filosofică și timbru personal.

Primul lucru care trebuie să-l constate un critic este dacă are în față un obiect de artă, dacă acesta aparține artisticului ca sferă spirituală, și nu este un text oarecare. Textul artistic își are rațiunea și un scop în sine și nu urmărește să comunice informații de sorginte politică, religioasă, socială etc., deși le poate conține și se află în corelație cu acestea. Trebuie văzut dacă textul are o identitate estetică, artistică și, în mod obligatoriu, literară. Toți cititorii au un oarecare simț al esteticului și literarului, cultivat mai bine sau mai rău în școală, care îi ajută să distingă între valoare și nonvaloare. Față de criticul literar exigențele sunt firește mai mari, de la el se așteaptă judecăți de valoare orientative și formatoare de gust.

Criticul va constata dacă autorul în cauză are o știință sau măcar o intuiție a construcției lirice. El va evalua textul, menționa G. Călinescu în studiul sus-amintit, în ceea ce privește caracterul „organizat” al datului poetic. „Structura” sau „ideea poetică” vor constitui punctul de plecare în procesul de valorizare. O sumă de cuvinte și imagini nu fac o poezie, trebuie să existe un sens în organizarea lor. Nici truculenta potrivire de ritm și de cuvinte, nici simpla magie verbală nu vor face o poezie, ci mai degrabă atmosferă degajată din preponderența anumitor cuvinte și imagini, din care criticul poate reconstitui un întreg poetic.

Un alt aspect obligatoriu pentru a constata prezența poeziei este noutatea pe care o reprezintă structura ei, dacă aceasta se manifestă ca o replică și atitudine personală și originală față de lume. Poetul selectează din realitate un virtual semnificativ care îi exprimă reacția aparte, neobișnuită față de această realitate. Datorită virtuților lui creatoare, lirismul este o replică față de real, o nouă geometrie posibilă. Imaginea artistice

că oferă o altă față a universului, născută din misterul lui inepuizabil, atât în ordinea obiectivă, cât și în cea subiectivă. Trebuie să se urmărească dacă imaginea reușește să orienteze spre o perspectivă, să treacă pe nesimțite în viziune lirică.

Dar cel mai important lucru e că această alcătuire ar trebui să provoace receptorului emoție estetică, adică să trimită dincolo de ea, către un sens estetic care deschide un infinit de sensuri posibile. De exemplu, „poeticul” este o categorie estetică, prin expresiile ei de inocență, exuberanță, libertate și fericire orientează sensibilitatea către un spectru larg de semnificații. Receptarea acestora produce plăcere estetică și, pe deasupra, informează, educă, propune idei. Deci, criticul va chestiona poezia dacă aceasta are forță de penetrație, produce sensibilitate, trezește emoția noastră, creează starea poetică. Dar acest lucru nu înseamnă că va aproba orice manifestare a sentimentului (un alt avertisment al lui G. Călinescu), ci numai pe acelea care angrenează întreaga structură, care respectă toate condițiile expuse telegrafic mai sus.

MP: Cum realizăm probitatea poeziei? Cum venim cu acea judecată de valoare bine argumentată? Cred că poezia, cu nuanțele ei estetice, cu formele ei de manifestare și de sensibilizare a receptorului este totuși un caz aparte. Felul în care te mișcă poezia presupune și o dexteritate a receptării. Ritmul frazei, fluxul lexical și semantic solicită un anumit tip de construcție mentală a celui care se apropie de poezie. Judecata de valoare, judecata de apreciere nu poate totuși exista în afara unor norme estetice de judecată, în afara unui sistem estetic-filosofic care spune ce este frumosul/ urâtul, grotescul/ sublimul, binele/ răul și cum trebuie acesta să fie (exprimat). Dar aceasta nu exclude și poate chiar încurajează subiectivismul estetic, atâta timp cât criticul rămâne a fi totuși un subiect (gânditor). Și asta în

profida recentelor (nu știu dacă încă actualelor, chiar dacă se încearcă o revenire la ele) estetici obiectuale de sorginte structuralistă.

Am tot respectul pentru critica doctă. Îmi displace însă critica care se vrea cu orice preț academică, nefiind în esența ei asta. E critica obsedată să producă cu orice preț termeni noi care nu au acoperire în realitate, una care vrea neapărat să creeze o școală, să se poziționeze drept generatoare de direcții, dar care, într-un final e prețioasă și seacă sau metaforică și barocă. E critica de provincie, ambițioasă, dar fără stofă. Desigur, o pregătire teoretică, în cazul unui critic, nu poate și nu trebuie să lipsească. Altfel, el nu va putea aprecia simplitatea sau, din contră, complexitatea tehnică și ideatică a acesteia. Chiar și critica impresionistă (de bună calitate) nu poate să nu aibă în spate o pregătire academică, un corpus de lecturi teoretice. Altfel, vorbim despre laude deșarte și festivisme de prost gust sau de mimări ale actului critic aplicat și obiectiv. Critica impresionistă mizează pe plăcerea receptării, pe o dimensiune hedonistă a actului critic. E considerată adesea drept simplistă și totuși aceasta încă nu a putut fi scoasă definitiv în afara discuției despre critica literară, așa cum literatura și interpretarea ei e și despre plăcere. De aceea trebuie să existe și acest tip de critică, condiția e să fie de bună calitate.

AG: Bineînțeles că poezia și interpretarea ei trebuie să producă plăcere estetică, dar nici celelalte valori nu sunt de ignorat. Complexitatea axiologică este indicatorul unei poezii remarcabile. Poezia de calitate îmbină, în funcție de intenția poetică, performanța de limbaj, amplitudinea fanteziei poetice, capacitatea deosebită de a contura realul și de a transforma domeniul subiectiv în viziuni superioare. Un critic bun va sesiza vigoarea și plenitudinea unei poezii autentice și va deconspira impostura sentimenta-

lă cu pretenții de artă, exprimarea grosolană a sentimentului. Nu avem nevoie nici de secrețiile lirice forțate și necontrolate, nici de de versuri etalând sărăcie intelectuală.

Prin comentariile sale, criticul literar va trebui să sporească conștiința estetică. El va investiga zona sensibilității pe care o frecventează poetul, îi va chestiona expresia poetică, forța verbală, urzeala unică, inefabilul personal, expresia personală, tensiunea spiritului, gesticulația universului și multe alte lucruri prevăzute de canoanele teoretice ale criticii moderne a poeziei. A existat din Antichitate până astăzi o diversitate de forme și de gusturi, o sumă enormă de convenții și norme proprii speciei, la care se adaugă stilul diferit de la poet la poet. Toate convențiile sunt potrivite, depinde însă dacă intenția poetică obține rezultate expresive, bunăoară dacă poetul-orfeu are eficacitate magic-poetică, dacă poetului cu gust pentru ezoteric îi reușesc încifrările hermeneutice, iar celui cu apetit al sentinței și gnomului, formula grav-sacerdotală. Trebuie văzut dacă creatorul cu deschidere spre convenția modernistă are destulă forță de sfidare la adresa esteticii conservatoare, deține tehnica *ars combinatoria*, denotă performanță de limbaj în exprimarea inefabilului etc. Unui poet postmodernist i se va chestiona caracterul ludic, prestidigitația de limbaj, referința intertextuală. Nu se poate evita încadrarea poetului în spiritul epocii curente.

MP: Atunci când vorbim despre critica literară, ne poziționăm în zona teoriei valorilor. Valoarea se referă atât la formă, cât și la conținut, de fapt, ea se referă la o organică complementaritate a acestora. Mijloacele de expresie vor rămâne pentru critică simple modalități de ornare textuală, dacă acestea nu vor avea și corespondențe semantice, de conținut în text. Criticul va practica o perpetuă considerare și reconsiderare a actului poetic. Cu certitudine, pe

lângă cunoștințele sale teoretice și pe lângă abilitățile sale practice într-ale scrisului, el trebuie să dea dovadă de răbdare. Sună ciudat ceea ce spun, probabil, dar este vorba de răbdarea lecturii și a relecturii poeziei, a revizitării epocii și a poetului. Un poem e mai mereu un vârf de aisberg. Și criticul va deduce întregul, va încerca să îl înțeleagă și să îl *explice* celorlalți. E un proces al lucrului interior, e acțiunea poeziei în mintea criticului. Rediscutarea poeziei de ieri (revenirea, spre exemplu, la poezia Magdei Isanos, o revizitare care denotă acea *răbdare* a criticului) e mereu necesară și de apreciat. Critica poeziei necesită mereu o detașare de text, o gândire și o regândire în solitudine a acestuia. Și doar după asta vom remarca ipostaza de formator de gust și de opinii a criticului.

Ce dimensiuni valorice aplicăm poeziei? Critica ar putea să greșescă? Da, își are și ea limitele sale: o inerție generaționistă a procesului literar, conjuncturile, petele albe (lipsa criticii pe potriva unui tip de poezie). Scoțând din rând figurile proeminente ale poeziei dintr-o epocă, dintr-un spațiu sau dintr-un grup de poeți, criticul se opune dezagregării axiologice a poeziei, uitării și ignoranței culturale de care suferim din ce în ce mai mult. Cu siguranță, ar putea să nu nimerească ținta. Vehemența discursului, prestația notabilă nu exclud erorile, scăpările care se referă la context, influențe, teme poetice, stil etc. Un lucru firesc, până la urmă. Nu pot însă să îi scape acei stihitori ai banalului, care își pre-soară textele cu prețiozități și platitudini ornate. Impostorii nu trec prin acele porți (critice). Nu pot să treacă, sub nicio formă.

AG: Critica nu poate substitui lectura poemului, ea poate doar să constate existența poeziei, să găsească căile ei de decantare, supapele pentru degajare lirică, să indice un început de drum, arătând promisiunea de la capătul lui.

Criticul urmărește etapele creării poeziei de la „prima trezire a instinctului” până la intenția împlinită a artistului: opera (A. W. Schlegel), traseul de la intuiție până la expresie (Benedetto Croce), modalitățile prin care conștiința se adresează realului și îl reprezintă în forma expresiei ce implică *semiosis*-ul (Cesare Brandi) (șirul „rețetelor critice” poate continua mult), inventariind teme, subiecte, procedee. Având la îndemână atâtea metode și perspective de interpretare, el poate descrie formele incantatorii care păstrează secretul poeziei, psiheea poetică, elementele arhetipale, nuanțele de mister, sugestiile, simbolurile, sensurile și multe altele inventate de acea parte a umanității creatoare de poezie.

Critica nu descifrează, nu traduce, ea mijlocește pătrunderea în literă, găsește explicații surselor de elevație, prinde esența, investighează ambiguitățile, verifică dacă poezia se încadrează în simțul estetic al timpului, în acel unghi particular al istoriei prin care se receptează valorile. Poetica modernă cere concentrarea atenției nu pe ce spune, ci pe cum spune poezia, pe tehnică, pe ceea ce vechii greci numeau *poiesis*. Evaluând o poezie, criticul va pune în evidență procedeul caracteristic. Sunt atâtea și atâtea tehnici, unele înrudite cu muzica sau cu pictura, altele sporind atmosfera misterioasă, sugestia sau ambiguitatea. Poezia de ultimă oră explorează posibilitățile de reprezentare a hiperrealității.

MP: Ținuta stilistică și plasticitatea nu sunt de ignorat nici azi, chiar dacă retorica și estetica par a fi marginalizate. Într-adevăr, epoca noastră e interesată mai mult de *cum*, decât de *ce*. Doar că acest *cum* se transformă într-un *ce* anume în comentariul criticului. Știm că sonoritatea și organicitatea exprimării mereu vor fi actuale, atâta timp cât omul va avea simțul auzului. E vorba de acele *bildungsformen* ale poeziei, de manifestările ei formale. Forma nu va fi lipsită

însă de fond. Pornind de la teoriile despre conținut, presupunem faptul că urzeala textului va conține coerența și coeziunea unei idei inițiale, a unui nucleu de la care pornesc și se declanșează toate. Desigur, nu toate elementele dintr-un poem pot fi conceptualizate. Unele pot fi catalogate drept incantații, stări de transă, onirice, poetice etc. Dar ele nu țin de conceptul primar. Poemul căruia îi lipsește acesta e fără miez. Mă refer aici la substanțializarea poeziei printr-un nod ideatic interior, care se manifestă în afară prin corelațiile imaginilor și asociațiile lexicale și stilistice. Vorbim despre ajustarea mijloacelor poetice la o idee și despre o intropatie poetică a stărilor unui eu.

Criticul poate deveni (dacă există o nevoie stringentă) un *psiholog* al actului poetic. El poate deduce, explica obsesiile, inhibițiile, blocajele și autoportretele poetice dintr-un text, volum sau din opera unui autor. Totul depinde de cum și pentru ce o va face. Cu același succes, el poate observa acele *strategii* mentale ale poetului în a-și *construi* opera. E aproape o preocupare ce ține de dimensiuni care vin din afara literaturii propriu-zise. Și drept argument ne vor servi toate teoriile legate de psihologia creației.

AG: Criticul compară poezia unui autor cu altele din creația acestuia, o raportează la fenomenul liric național sau general, îi reperează influențele literare, modelele. Uneori sunt importante asemănările, alteori deosebiri. Prin modalități diferite, el descoperă însușiri deosebite. Așadar, poemul va trece un proces de decantare, suma lui de calități ce va actualiza în funcție de talentul și erudiția criticului.

MP: Da, criticul este și un comparatist în sens diacronic, el citește literaturi și epoci. Criticul de poezie este și un istoric al procesului literar, da, și al culturii cărții sau măcar o persoană

conștientă de cronologia poeticului. Să nu uităm că, ruptă de contextul istoric, poezia epigonă are o valoare părelnică, așa cum epigonul-manierist șlefuește ideea sau stilul predecesorului până la brianță, lipsindu-i însă, cu desăvârșire, originalitatea și pionieratul marilor lirici. Criticul preocupat de poezie mereu însă va accepta dihotomia anti-modernilor și anti-tradiționaliștilor. Două entități atât de necesare una alteia. Criticul va ști să aprecieze disponibilitatea unui poet pentru un anumit stil poetic, pentru o anumită temă literară. Viabilitatea poetică în timp a acestora va fi o probă. Da, la un moment dat, critica validează, timpul, însă foarte selectiv, edifică canonul. Și posteritatea, emancipată de *viermuiala* momentului, este cel mai exact și rigid cenzor.

AG: Critica este în același timp o artă, criticul literar este și el un artist cu îndeletniciri literare. Vocația critică presupune pasiune a comentariului, privire sporitoare și creație. El își racordează comentariile la sensibilitatea și la cântecul degajat de poeme, apoi plămăiește subtil și grațios pe marginea lui și poate, la rândul său, produce pasaje de literatură. Divagațiile capricioase și rafinate nu strică operei de critică, gen eminent literar printre celelalte. Cum bine a spus-o William Empson în *Șapte tipuri de ambiguitate*, procesul de interpretare a unui poet este unul de *recreate* a poeziilor în spiritul celui care o face. Astfel, criticul produce un nou text literar: poezia „cititorului ideal”. Alexandru Paleologu vorbea, în *Ipoteze de lucru*, și despre o „imaginație critică”, capabilă de a construi viziuni coerente, totalizante și revelatoare asupra unei opere sau unei literaturi, dând drept exemple cazurile lui Sainte-Beuve sau G. Călinescu.

MP: Criticul mereu își va cultiva disprețul pentru locurile comune în creație. În același timp, el va fi un *fideli* al poemelor străine, dar,

până la urmă, va fi și poet (artist). Asta ar trebui să fie neapărat. Și nu mă refer la texte poetice semnate, mai degrabă invoc aici o stare de spirit, o atitudine față de lume și lucruri, o energie asociativă a limbajului receptat, o sensibilitate pentru producerea de limbaj și stil, o deschidere față de poezie. E spiritul conținut de un puls poetic intens și de lucide zbatere teoretice ale minții. E uimirea în fața poeziei și „această conștiință mirată este conștiința critică: conștiința a cititorului, conștiința a unei ființe căreia îi este dat să surprindă ca fiind al său ceva ce se petrece în conștiința unei alte ființe” (Georges Poulet, *Conștiința critică*).

AG: „Un mare critic este un om cu o uriașă putere de a admira, având voința și știința de a-și explica rațional și lucid și de a o duce până la cele mai adânci straturi ale operei admirate”, scria același scriitor critic Alexandru Paleologu în cartea sa *Ipoteze de lucru*. Însă numai o critică diletantă își va reduce demersul la adulație sterilă și propagandă, exclamații și extazieri la îndemână oricui.

MP: Criticul scoate în evidență anumite dezechilibre (estetice, stilistice, conceptuale). Scepticismul ar trebui să fie, în acest sens, un prim instrument al criticului de poezie. Îndoiala – iată unealta deconspirării sentimentalismelor contrafăcute și desuete. Criticul de poezie e un *controlor* al autenticității poetice și un sfidător al ipocriziei. Nu gustă din poemele edulcorate și din molatecele versuri ale unora. Tot el dă în vileag pseudo-intelectualismul poeziei altora. El știe să se miște panoramic de la poezia meditativă la cea civică, de la poemele amorului la psalmii religioși. Finalitatea acestor mișcări este să identifice capacitatea de esențializare a textului, a ceea ce a vrut autorul să transmită și receptorul să primească. Jean Starobinski, referindu-se

la o „eficacitate a activității critice”, susținea „energia interogației”, întrebându-se la rândul său: „Ce mai rămâne din critică, dacă întrebarea noastră e timidă, dacă limbajul nostru e stereotip, dacă conceptele noastre sunt nesigure?”

AG: Criticul alege și ierarhizează valori mai mari, dar și pe cele mai mici. Atunci când are în fața poezia unei personalități conturate, una din acelea de prim-rang care dau tonul evoluției poeziei, beneficiind de exegeze multiple, rolul criticului e de a decupa un segment al liricului neevidențiat până la el, de a desprinde un filon neexprimat de altcineva, o problemă nerezolvată sau alte aspecte care dormitau în umbra exegezei. Când are de a face cu un autor debutant sau cu o carte nouă a unui tânăr mai mult sau mai puțin afirmat, dincolo de dorința de susținere, criticul va menține același etalon al valorii. Doar trecut prin filtrul valorii, al criteriilor axiologice adecvate, un text se va arăta tuturor relevant artistic. Doar urmând această cale, textul poate fi valorizat estetic.

MP: La o anumită etapă a carierei sale, criticul de poezie va trebui să își justifice interesul pentru un poet sau altul, pentru un anumit tip de poezie. Mizele poetice sunt și despre cel care le face și adesea sunt, în primul rând, despre el. Privat în desfășurare, cariera unui critic de poezie (lucru valabil și pentru celelalte genuri), selecțiile și validările lui, îl atestă sau nu și pe el în timp. Au fost confirmate mizele criticului într-un caz sau altul?! „Răspunsul apreciativ dat operei” (Ingarden), evaluarea critică e și o devenire a celui care o face. De ce a ales un poet, o poetă? Care sunt criteriile actului selectiv? O școală de poezie? O conjunctură editorială sau de politică paraliterară? Nu e oare criticul o conștiință evaluativă prin însăși structura sa cognitivă, nu cunoaște el oare pentru a aprecia?! Iată de ce „interpretul trebuie

să-și asume în mod liber riscurile” (Jean Starobinski, *Textul și interpretul*).

Criticul mereu va căuta o *aurea mediocritas* care să îmbine reușit cantitatea și calitatea poeziei. Cât și cum scrie un poet? Întrebări care răsună tot mai des în spațiul literar. Un „poet bun, dar fără operă” – i se reproșează cuiva; „scrie mult, dar fără a discerne, e autorul unei opere inegale” – se spune despre un alt poet. Criterii relative, dar funcționale. Totuși câtă operă are Artur Rimbaud, autorul unei singure cărți de poeme?! E nevoie să păstrăm însă proporțiile. Câți Rimbaud are o epocă, un spațiu literar?! Totodată, să nu uităm că o istorie a literaturii (scrisă sau imaginată, mă refer la un imaginar colectiv, o receptare sincronică) nu e făcută doar din generali (a se citi performerii), dar și din grosul armatei (poetii suficient de buni). Și, dacă e adevărat că după război sunt mulți eroi, să nu uităm și de acei trecuți la *și alții* în topurile literare de tot felul.

AG: Oricine se află în preajma fenomenului nu vede cu ușurință ansamblul. Unii dintre noi mai fericiți vor reuși să ofere peste ani o operă solidă cu o viziune totalizantă asupra fenomenului liric, alții se vor mulțumi cu ideea susținerii procesului general, adică în rolul de actori secundari, fără de care niciun spectacol nu este posibil. Totuși activitatea noastră critică consecventă, dacă va da Dumnezeu să țină de-a lungul anilor, va contribui la demascarea producțiilor infraartistice, va scoate din circuit droaia de plătitudini, liota de sentimentali, va semnaliza pericolul debitului prolix, artificului gol sau mucegăielii lirice. În cel mai rău caz, va trebui să fim refractare la cărțile unor așa-zisi condeieri care denotă vacuitate artistică. Îi vom trata pe aceștia cu tăcere, ceea ce nu înseamnă neapărat indiferență. O asemenea atitudine presupune riscuri. Exprimându-mă eufemistic, criticii literari nu sunt cei mai simpatizați scriitori.

MP: Și în breasla noastră există unii „comentatori” de poezie asemănători celor din zona politicului. Acum, dacă stăm să analizăm, unii dintre ei chiar au făcut politică. Ei, conștient sau poate nu, fac politică și în literatură: trag sfori, creează conjuncturi, își *pedepsesc* critic *rivalii*. Este un tip de comportament care își are locul într-un peisaj literar. Da, e unul simptomatic și în istoria literaturii, mai ales în istoria ei publicistică, acești prestatori de comentarii literare își vor ocupa locul (marginal, dar al lor). Grav e însă atunci când un critic doar asta și este. Cu toții facem parte dintr-o școală sau un grup literar. Să ne imaginăm așa un caz. Ce face un critic atunci când este invitat într-un juriu și trebuie să aleagă între Ioan Es. Pop și Ion Mureșan?! Doi poeți de pe același raft, după mine. Iată aici intervine conjunctura. Îl va alege pe cel de care e cumva mai aproape. Consider că alegerea unuia dintre ei nu va constitui o eroare axiologică în cazul celuilalt, ci un gest de politică literară. Mai gravă e însă situația în care unuia dintre ei îi va fi preferat un *no name*, un cineva din rafturile de mai jos, promovat cu argumente paraliterare.

Cronicarii de poezie nu ar trebui să se limiteze doar la critica de întâmpinare, una fie adeseori favorabilă, laudativă sau, din contră, delimitativă și obsedată de evidențierea aspectelor negative. Cronicarului i-ar sta bine să vină și cu studii mai ample despre un autor în care să uzi-teze de unele categorisiri, calificări de orientare literară, context artistic și mize viitoare la adresa unor sau altor autori. Iată unde, de fapt, este ascunsă dificultatea cronicarului.

Benedetto Croce avea dreptate când se referea la detractorii criticii zicând că aceștia se aseamănă cu cei care hulesc și batjocoresc medicina și ar vrea să o suprimă, dar care, cum se înțeapă la un deget, aleargă să consulte medicul. Va alerga umanitatea la critică? La critica de poezie? Dar la poezie?

AG: Ne dorim de la poezie nesfârșite surprize, norme respectate și, în același timp, depășite. Vrem o poezie fidelă unor reguli generatoare de libertate. Vom aprecia inteligența care își divulgă grația genuină, libertatea interioară a asociației ce naște metafora, diversificarea pe registre și regiuni lirice, simțul dialecticii dintre control și spontaneitate, modalitățile artistice personale, lirismul circumscris într-o sferă proprie etc. Viața pretinde neconținut noi forme poetice și nimănui nu-i este îngăduit să nesocotească această cerință.

MP: Criticul nu trebuie să fie restrictiv în fața inovației. Experimentele mereu își au locul. Verificăm anume argumentul existenței aceluia *loc*. Experimentul și *revoluția* poetică trebuie să aducă aproape mereu neobișnuitul, acea „îmbinare dintre straniu și nobil” la care face referință Paul Ricoeur în *Metafora vie*. Dar acesta e bine să nu fie unul gratuit, de dragul senzației. Lucrurile ieșite din rând mereu trebuie să își aibă rostul. Chiar și elementul aparent accidental într-un text își ocupă locul cuvenit în economia acestuia. Așa ajungem să vorbim despre un ludic lucid, despre întâmplătorul neîntâmplător, despre conceptualizare în poezie, despre o filosofie a poeticului etc. Critica literară trebuie să caute inovația literară, dar nicidecum în scopuri descriptiv-statistice, ci mai degrabă pentru explicarea și interpretarea unui fenomen, a unei tendințe noi. Criticul cel bun va evita parafraza, el nu va fi comentatorul asemuit de Jean Starobinski, în *Textul și interpretul*, vânzătorului dintr-o prăvălie care se strecoară sub tejghea ca să decupeze, din chiar fusta clienței, bucata de

stofă pe care aceasta o cerea pentru a o asorta cu îmbrăcămintea ei.

Alexandru Mușina se referea în *Eseu asupra poeziei moderne. Teoria și practica literaturii* la „schimbarea modului în care e trăită realitatea” în poezie. Astăzi, poezia nouă se impune prin via curiozitate a poetului pentru cotidian. Criticul e obligat a-i împărtăși această atitudine? Sau treaba lui e una de sistematizare, de clasificare și de apreciere a procesului poetic și a primizelor cotidiene ale poeziei. Poeții verslibriști, care practică o libertate și tematică, și stilistică, au cam înlocuit pe autorii poemelor cu rime, pe cei care performau în formele fixe ale poeziei. Și criticul, consideră Hugo Friedrich va căuta „disonanțele liricii moderne”, „amenințarea excesivă a libertății”, „aventurile de limbaj”, el va deosebi pe „avangardiștii zilei de cei chemați, pe șarlatani de poeți”.

În contextul epistemologic al începutului de secol XXI, care tot mai des invocă finaluri apocaliptice, poezia se anunță din ce în ce mai mult o soluție salvatoare. Iar dacă salvarea nu mai poate veni, în maniera unui scenariu anti-utopic, dacă s-ar întâmpla să dispărem ca civilizație gânditoare și creatoare, rămășițele speciei, în cazul în care acestea vor exista, tot la poeziei vor reveni sau tot de la ea vor porni, așa cum primele creații ale omului primitiv într-ale literaturii tot poetice au fost.

Așadar, în poezie, acolo e leagănul tuturor începuturilor noastre... Iar critica poeziei e mereu prin preajmă! Criticul așteaptă mereu poezia nouă a timpului său pentru a fi uimit, căci mirarea (cu sens de: 1. surprindere; 2. reflectare; 3. întrebare) este primul lui instrument poetic.